

AFRICA

Séance 3

Anecdotes

Voici trois anecdotes étonnantes que des écrivains latins situent en Africa.

L'héroïsme des frères Philènes

Salluste : La Guerre de Jugurtha, 79

Dans ce passage, Salluste raconte la solution étonnante trouvée à une époque primitive et indéterminée pour mettre un terme à une longue guerre entre Carthage et les Grecs de Cyrène (Cyrénaïque / Libye).

[2] Qua **tempestate** Carthaginienses pleraque Africa imperitabant, **Cyrenenses** quoque magni atque opulenti fuere. [3] Ager in medio **harenosus, una specie** ; neque flumen neque mons erat, qui finis eorum discerneret. Quae res eos in magno diuturnoque bello inter se habuit. [4] Postquam utrimque legiones, item classes saepe **fusae fugataeque** et alteri alteros **aliquantum attriverant. veriti**, ne mox victos victoresque **defessos** alius aggrediretur, per **indutias sponsionem** faciunt, uti certo die legati domo proficiscerentur : quo in loco inter se **obvii** fuissent, is communis utriusque populi **finis** haberetur. [5] Igitur Carthagine duo fratres missi, quibus nomen Philaenis erat, **maturavere iter pergere**, Cyrenenses **tardius** iere. Id **socordiane** an casu acciderit, parum cognovi. [6] Ceterum solet in illis locis tempestas haud **secus atque** in mari retinere. Nam ubi per loca aequalia et nuda **gignentium** ventus coortus harenam humo

excitavit, ea magna vi **agitata** ora oculosque implere solet : ita **prospectu** impedito morari iter. [7] Postquam Cyrenenses **aliquanto** posteriores se esse vident et ob rem **corruptam** domi poenas metuunt, **criminari** Carthaginienses ante tempus domo **digressos**, **conturbare rem**, denique omnia **malle** quam victi abire. [8] Sed cum Poeni a l i a m condicionem, **tantummodo** aequam, peterent, Graeci **optionem** Carthaginiensium **faciunt**, ut vel illi, **quos fines** populo suo peterent, **ibi** vivi **obruerentur**, vel eadem condicione sese **quem in locum** vellent processuros. [9] Philaeni condicione probata seque vitamque suam rei publicae **condonavere** : ita vivi **obruti**. Carthaginienses in eo loco Philaenis fratribus aras consecravere, alique illis **domi** honores **instituti**.

Le temple de Zeus à Cyrène (10 mars 2007) [photo de Claude Aubert]

Africa et Cyrénaïque dans l'Antiquité (Atlante Storico, Evo Antico, Istituto Geografico de Agostini, Novara, 1953)

Le lion d'Androclès

Aulu-Gelle : Les Nuits Attiques, V, XIV

Le compilateur Aulu-Gelle rapporte avoir lu la fascinante histoire animale suivante dans une œuvre d'un certain Apion, rhéteur alexandrin du premier siècle après J.-C., qui avait été lui-même témoin d'une partie des événements.

[5] In Circo maximo **venationis** amplissimae **pugna** populo dabatur. [6] Ejus rei, Romae cum forte essem, spectator fui. [7] Multae ibi saevientes ferae, magnitudine bestiarum **excellentes**, omniumque **invisitata** aut forma erat aut ferocia. [8] Sed praeter alia omnia, leonum immanitas admirationi fuit, praeterque omnes ceteros unus. [9] Is unus leo corporis impetu et **vastitudine**, terrificoque **fremitu** et sonoro, **toris comis**que **cervicum fluctuantibus**, animos oculosque omnium in se converterat. [10] Introductus erat inter complures ceteros ad pugnam bestiarum datus servus viri consularis. Ei servo Androclus nomen fuit. [11] Hunc ille leo ubi vidit procul, repente, quasi admirans stetit, ac

deinde **sensim** atque **placide** tamquam **noscitabundus** ad hominem accedit. [12] Tum **caudam** more atque **ritu adulantium** canum clementer et **blande** movet, hominisque se corpori adjungit, **cruraque** ejus et manus prope jam **exanimati** metu lingua leniter **demulcet**. [13] Homo Androclus inter illa tam atrocis ferae **blandimenta** amissum animum recuperat paulatimque oculos ad contuendum leonem refert. [14] Tum, quasi mutua **recognitione** facta, laetos et **gratulabundos** videres hominem et leonem. [15] Ea re **prorsus** tam admirabili maximos populi clamores **excitatos dicit, arcessitumque** a **Caesare** Androclum, quaesitumque causam cur ille atrocissimus leo uni **parsisset**.

[16] Ibi Androclus rem mirificam narrat atque admirandam : [17] "Cum provinciam, inquit, Africam proconsulari imperio meus dominus **obtineret**, ego ibi iniquis ejus et quotidianis **verberibus** ad fugam sum **coactus**, et, ut mihi a domino, terrae illius **praeside, tutiores latebrae** forent, in camporum et **arenarum** solitudines **concessi** ; ac, si **defuisset cibus**, consilium fuit mortem **aliquo pacto** quaerere. [18] Tum, sole, inquit, medio **rapido** et flagranti, **specum** quanda **nactus remotam latebrosamque**, in eam me penetro et **recondo**. [19] Neque multo post ad eandem specum venit hic leo, **debili** uno et **cruento** pede, gemitus **edens** et **murmura** dolorem **cruciatumque** vulneris **commiserantia**." Atque illic primo quidem conspectu advenientis leonis territum sibi et **pavefactum** animum dixit. [21] "Sed postquam introgressus, inquit, leo, **ut re ipsa apparuit**, in habitaculum illud suum, vidit me procul **delitescentem**, mitis et **mansuetus** accessit ; ac **sublatum** pedem ostendere mihi ac **porrigere**, quasi **opis** petendae **gratia**, visus est. [22] Ibi, inquit, ego **stirpem** ingentem, **vestigio** pedis eius **haerentem, revelli**, conceptamque **saniem** vulnere **intimo expressi, accuratiusque** sine magna jam formidine, siccavi penitus atque **detersi** cruorem. [23] Ille tunc mea opera et **medela** levatus, pede in manibus meis posito, recubuit et quievit. [24] Atque, ex eo die, **triennium** totum ego et leo in eadem specu eodemque **victu** viximus. [25] Nam, **quas venabatur feras**, membra **opimiora** ad specum mihi **suggeribat**, quae ego, ignis copiam non habens, sole meridiano torrens **edebam**. [26] Sed ubi me, inquit, vitae illius **ferinae** jam **pertaesum** est, leone in venatum profecto, reliqui specum ; et, viam ferme **tridui permensus**, a militibus visus **apprehensusque** sum et ad dominum ex Africa Romam **deductus**. [27] Is me statim **rei capitalis damnandum** dandumque ad bestias curavit. [28] Intellego autem, inquit, hunc quoque leonem, me tunc separato, captum gratiam mihi nunc beneficii et medicinae referre."

[29] Haec Apion dixisse Androclum tradit, eaque omnia scripta **circumlata**que **tabella** populo **declarata** atque **ideo**, cunctis petentibus, **dimissum** Androclum et poena **solutum**, leonemque ei suffragiis populi donatum. [30] "Postea videbamus Androclum et leonem, **loro** tenui **revinctum**, Urbe tota circum tabernas ire : donari **aere** Androclum, floribus **spargi** leonem, omnes ubique **obvios** dicere : "Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis".

Le dauphin d’Hippone

Pline le Jeune : Lettres, IX, 33

Pline le Jeune rapporte également une anecdote animalière, qui se situe à Hippone : près de la ville, au bord de la mer, se trouvait une lagune fréquentée par les amateurs de baignade, notamment les enfants de la région, qui faisaient des concours pour voir lequel nageait le plus loin de la rive.

[4] Hoc **certamine** puer quidam audentior ceteris in **ulteriora** tendebat. **Delphinus** occurrit, et nunc **praecedere** puerum, nunc sequi, nunc circumire, postremo **subire**, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre primum in **altum**, mox **flectit** ad litus, redditque terrae et aequalibus. [5] **Serpit** per coloniam fama ; concurrere omnes, ipsum puerum tamquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus, **prospectant** mare et si quid est mari simile. Natant pueri, inter hos ille, sed **cautius**. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet et revocet, **exsilit**, **mergitur**, variosque **orbes implicat expedit**que. [6] Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec **homines innutritos** mari subiret timendi **pudor**. Accedunt et adludunt et appellant, tangunt etiam **pertrectant**que **praebentem**. Crescit audacia experimento. Maxime puer, qui primus expertus est, adnatat nanti, **insilit tergo**, fertur referturque, **agnosci** se, amari putat, amat ipse ; **neuter** timet, neuter timetur ; hujus **fiducia**, **mansuetudo** illius augetur. [...] [10] **Confluebant** omnes ad spectaculum **magistratus**, quorum adventu et **mora** modica res publica novis **sumptibus atterebatur**. Postremo locus ipse quietem suam secretumque perdebat : **placuit** occulte interfici, ad quod **coibatur**.